

مقدمه

روان‌شناسی بالینی به‌طور سنتی بر کمبودها و ناتوانی روانی تأکید می‌کند، به‌طوری‌که انعطاف‌پذیری و توان مراجعان را برای بازیابی به ندرت مدنظر قرار داده است (کار، ۱۳۸۵، ص ۲۵). در سال‌های اخیر در کنار سایر شاخه‌های علم روان‌شناسی، شاخه جدیدی به نام «روان‌شناسی مثبت‌گرا» پا به عرصه علوم نهاده است. روان‌شناسی مثبت، جنبشی جدید در میان روان‌شناسان است که نه تنها سعی بر درک و اصلاح جنبه‌های آسیب‌شناختی و آشفتگی‌ها دارد، بلکه بر جنبه‌های مثبت تجارب انسان و اینکه چه اموری زندگی را ارزشمند می‌سازند، تأکید می‌ورزد (جوزف و لینلی، ۲۰۰۶، مقدمه). نهضت روان‌شناسی مثبت از آغاز شکل‌گیری، سهم چشم‌گیری در تغییر دادن تمرکز منفی بر بیماری و آسیب‌شناسی، به تمرکز و توجه مثبت به سوی بهزیستی و سازه‌های مرتبط با آن داشته است (آقابابایی، ۱۳۸۹ الف).

«قدردانی» یکی از جدیدترین و مهم‌ترین سازه‌های روان‌شناسی مثبت است که به تازگی مورد توجه محققان قرار گرفته است (قمرانی، ۱۳۸۸) و صفت جوهری روان‌شناسی مثبت تلقی شده و شامل جهت‌گیری زندگی به سوی جنبه‌های مثبت در دنیا است (آقابابایی، ۱۳۸۹ الف). قدردانی هیجانی است که اکثر افراد آن را غالب اوقات و به میزان زیادی تجربه می‌کنند (وود و همکاران، ۲۰۰۷). براساس نظرسنجی مؤسسه گالوپ، ۶۷ درصد از افراد در پاسخ به این سؤال که «هرچند وقت یکبار احساس قدردانی را تجربه می‌کنند؟»، گزینه «همواره» را انتخاب کرده‌اند و ۶۰ درصد نیز بیان کرده‌اند که قدردانی آنان را بسیار شاد می‌کند (همان). بررسی دیگر این مؤسسه نشان می‌دهد که ۹۰ درصد از افراد در پاسخ گفته‌اند: ابراز و بیان قدردانی، آنها را به احساس «بسیار شادمان» و یا «نسبتاً شادمان» سوق داده است (ایمونز و مک‌کالو، ۲۰۰۳).

بر این اساس، در سال‌های اخیر بسیاری از روان‌شناسان، تحقیقات خود را به بررسی ماهیت و آثار قدردانی اختصاص داده‌اند. وود و همکاران، قدردانی را مادر و خاستگاه فضائل معرفی کرده‌اند (وود و همکاران، ۲۰۰۷)، کونولی قدردانی را به احساس مثبتی تعریف می‌کند که با این باور که ما چیز با ارزشی را دریافت کرده‌ایم، در ارتباط است (کونولی، ۲۰۰۹، ص ۶۱)، چستتون معتقد است: قدردانی محصول خالص‌ترین لحظه‌های شادی است که تاکنون برای انسان شناخته شده است (ایمونز و مک‌کالو، ۲۰۰۳). فرو و همکاران، بر این عقیده‌اند که قدردانی نه تنها بزرگترین فضیلت، بلکه اساس و خاستگاه دیگر فضائل است (فرو و همکاران، ۲۰۰۸).

تنوع و اهمیت تأثیرات قدردانی، پژوهشگران مختلف را بر آن داشته است تا نسبت به سنجش این سازه اقدام نمایند. در این زمینه، و براساس دیدگاه‌های موجود، می‌توان دو رویکرد را در ارتباط با سنجش قدردانی از یکدیگر متمایز ساخت:

ساخت آزمون مقدماتی قدردانی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی

ک آبراهیم سالاروند / کارشناسی ارشد روان‌شناسی بالینی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی *
salarvand.salarvand@yahoo.com

محمد رضا احمدی / استادیار گروه روان‌شناسی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی *
سیدمحمد رضا موسوی نسب / استادیار گروه علوم تربیتی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی *
دریافت: ۱۳۹۳/۶/۲۰ - پذیرش: ۱۳۹۳/۱۰/۲۹

چکیده

این پژوهش، با هدف «ساخت پرسش‌نامه قدردانی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی» صورت گرفته است. بدین منظور، از دو روش توصیفی و پیمایشی استفاده شده است. در روش توصیفی، آموزه‌های اسلامی در ارتباط با شکر و قدردانی جمع‌آوری و مورد تحلیل قرار گرفت و پس از استخراج مؤلفه‌های شناختی، رفتاری و عاطفی، قدردانی در دو حیطه قدردانی از خالق و مخلوق، پرسش‌نامه اولیه تدوین گردید. در روش پیمایشی نیز ارزیابی روایی و اعتبار مقیاس در نمونه ۱۰۴ نفری از جامعه آماری دانش‌پژوهان مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی * مورد بررسی قرار گرفت. برای به‌دست آوردن روایی همگرا و ملاکی، به ترتیب از مقیاس رضایت از زندگی و پرسش‌نامه قدردانی استفاده شده است. میانگین نمرات کارشناسان، برای بررسی روایی محتوایی، ۰/۸۷ و ضریب تطابق کندال ۰/۱۵۹ به‌دست آمد. برای به‌دست آوردن روایی سازه، همبستگی خرده‌مقیاس‌ها با یکدیگر و با نمره کل مقیاس، همبستگی مؤلفه‌های هر خرده‌مقیاس با نمره کل و همچنین همبستگی هر گویه با نمره کل محاسبه گردید و نتایج حاکی از روایی مطلوب بود. در بررسی اعتبار مقیاس نیز ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹ و نتایج دونیمه‌سازی اسپیرمن ۰/۸۱ و دو نیمه‌سازی گاتمن ۰/۷۸ به‌دست آمده است.

کلیدواژه‌ها: اسلام، روان‌شناسی، قدردانی، شکر، پرسش‌نامه.

در رویکرد اول، که همزمان با سال‌های آغازین بررسی قدردانی در روان‌شناسی گسترش یافت، کمتر بر ارزیابی قدردانی به‌عنوان یک سازه منحصر به فرد و مجزا تأکید می‌شد و به جای آن، سنجش قدردانی از طریق سایر مقیاس‌های مرتبط (نظیر اسناد، معنویت، سبک‌های مقابله) و یا با اضافه کردن یک پرسش به یک مقیاس شخصیتی صورت می‌گرفت. این رویکرد، قادر نبود بازنمایی دقیق و کاملی از قدردانی ارائه نماید.

در رویکرد دوم، که در سال‌های اخیر گسترش یافته، کوشش‌هایی با هدف ساخت و اعتبارسازی یک مقیاس واقعی قدردانی صورت گرفته است. فرض زیربنایی در این رویکرد این است که قدردانی صرف‌نظر از دیگر سازه‌های مثبت، به‌عنوان یک سازه مجزا و منحصر به فرد، مطرح بوده که در صورت داشتن همبستگی با سایر سازه‌ها، قابل تقلیل و کاهش به آنها نیست. این رویکرد، درک بیشتری از گستره کامل رفتار فرد در قدردانی فراهم می‌نماید (قمرانی، ۱۳۸۸).

بر اساس رویکرد دوم، در سال‌های اخیر پرسش‌نامه‌هایی که به صورت مستقل قدردانی را مورد سنجش قرار می‌دهد، ساخته شده است که در اینجا به آنها اشاره می‌گردد:

۱. پرسش‌نامه قدردانی: پرسش‌نامه‌ای شش‌گویه‌ای و تک‌عاملی است که مک‌کالو و همکارانش برای سنجش تفاوت‌های فردی در آمادگی فرد برای تجربه قدردانی در زندگی روزانه ساخته‌اند (چن و همکاران، ۲۰۰۸، مقدمه). در مجموع، تاکنون پرسش‌نامه قدردانی فرم ۶ سؤالی در کشورهای آمریکا، انگلستان، چین، یونان، استرالیا و تایوان به‌کار گرفته شده است و ویژگی‌های روان‌سنجی مناسبی را نشان داده است (قمرانی، ۱۳۸۸). /ایمونز و همکاران (۲۰۰۳) معتقدند که پرسش‌نامه قدردانی فرم ۶ سؤالی، یک پرسش‌نامه صفت می‌باشد که ویژگی‌های ثابت افراد (همانند ویژگی‌های شخصیتی) را مورد سنجش قرار می‌دهد. از این رو، در مقایسه با پرسش‌نامه‌های حالت، احتمال کمتری وجود دارد که تحت تأثیر ویژگی‌های فرهنگی گروه نمونه قرار بگیرد (همان).

۲. پرسش‌نامه قدردانی از خدا: پرسش‌نامه‌ای چهار گویه‌ای و تک‌عاملی است که فراوانی احساس قدردانی نسبت به خدا را می‌سنجد (کرز، ۲۰۰۶، ص ۱۶۳). اعتبار درونی پرسش‌نامه، با روش آلفای کرونباخ برابر با ۰/۹۶ بوده است. همبستگی نسخه فارسی این پرسش‌نامه، با پرسش‌نامه قدردانی برابر ۰/۵۴ و آلفای کرونباخ آن برابر با ۰/۸۵ گزارش شده است (آقابابایی، ۱۳۹۱ ب).

۳. مقیاس قدردانی: مقیاسی ۱۰ گویه‌ای و تک‌عاملی است که توسط آقابابایی برای سنجش تفاوت‌های فردی در جنبه‌های احساسی، شناختی و رفتاری قدردانی ساخته شده است. آلفای کرونباخ این مقیاس، ۰/۸۹ و همبستگی آن با پرسش‌نامه قدردانی مک‌کالو ۰/۷۳ است (آقابابایی، ۱۳۸۹ الف).

قدردانی یک وجه اخلاقی و دینی نیز دارد. قدردانی، به‌عنوان یک عاطفه اخلاقی و یک هیجان مقدس شناخته می‌شود. کندلر و همکارانش، قدردانی را به‌عنوان یکی از ابعاد هفت‌گانه دین‌داری در نظر گرفته و نشان داده‌اند که با کاهش خطر وابستگی به نیکوتین، الکل و مواد، سوء مصرف مواد، رفتار جامعه‌ستیزانه، افسردگی اساسی، فوبی‌ها، اختلال اضطراب منتشر، اختلال وحشت‌زدگی، و پراشت‌هایی روانی همبسته است (آقابابایی، ۱۳۸۹ ج). /ایمونز گرایش‌ات معنوی را از زمره متغیرهایی می‌داند که می‌تواند موجب افزایش میزان قدردانی گردد (فرو و همکاران، ۲۰۰۷). /کرز، احساس قدردانی نسبت به خدا را، عاملی برای کاهش آثار آسیب‌زای اضطراب می‌داند (کرز، ۲۰۰۶، ص ۱۶۳).

به‌طور خاص در دین مبین اسلام، شکر و قدردانی از جایگاه ویژه و برجسته‌ای برخوردار است، به‌گونه‌ای که در قرآن کریم واژه «شکر» و مشتقات آن بیش از ۷۰ بار به کار رفته است. اهمیت و جایگاه این مفهوم، زمانی بیشتر روشن می‌گردد که بدانیم خداوند متعال، ضمن امر به شکرگزاری بندگان (نحل: ۱۱۴)، خود را با اوصافی چون «شاکر» (نساء: ۱۴۷) و «شکور» (فاطر: ۳۰) معرفی نموده است و شکرگزاری را مقدم بر ایمان دانسته است! خداوند متعال در قرآن کریم در این رابطه می‌فرماید: «مَیْفَعْلُ اللَّهِ بِعَذَابِكُمْ إِنْ شَكَرْتُمْ وَآمَنْتُمْ» (نساء: ۱۴۷)؛ اگر شکرگزار باشید و ایمان بیاورید، خداوند شما را عذاب نخواهد کرد. روایات متواتر و فراوانی نیز در باب شکر و قدردانی وجود دارد. شکرگزاری، از آن‌چنان اهمیتی برخوردار است که در روایات، نه تنها معیاری برای عبودیت، بلکه به‌عنوان معیار انسانیت و جدایی از مرز حیوانیت، معرفی شده است. برای نمونه، امام علی علیه السلام در روایتی در این خصوص می‌فرماید: «مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْإِنْعَامَ فَلَيْدَ مِنَ الْإِنْعَامِ»؛ کسی که از نعمت‌ها قدرشناسی نکند، پس باید در زمره چهارپایان شمرده شود (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰ق، ص ۲۸۰).

بر این اساس، دانشمندان و علمای علم اخلاق، در آثار خود موضوع شکر و قدردانی را مورد توجه قرار داده و همواره پیرامون آن سخن گفته‌اند. در عین حال، با بررسی‌هایی که صورت گرفت، اثر مستقلی که به موضوع شکر و قدردانی اختصاص داده شده باشد، یافت نشد. از آنجاکه پرسش‌نامه‌های موجود با رویکردی تجربی و فارغ از آموزه‌های اسلامی شکل گرفته، محقق را بر آن داشت تا ضمن استخراج مؤلفه‌های شکر و قدردانی از آیات و روایات، پرسش‌نامه آن را مبتنی بر این آموزه‌ها تهیه نموده و روایی و اعتبار آن را به‌دست آورد، تا در پژوهش‌های میدانی مرتبط با قدردانی مورد استفاده قرار گیرد. بنابراین، پرسش‌هایی که این پژوهش درصدد پاسخ‌گویی به آنهاست، عبارتند از: آیا امکان ساخت پرسش‌نامه شکر و قدردانی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی وجود دارد؟ پرسش‌نامه مذکور از چه میزان روایی و اعتبار برخوردار است؟

روش پژوهش

در این پژوهش، از دو روش توصیفی و پیمایشی استفاده شده است. در روش توصیفی، آموزه‌های اسلامی در ارتباط با شکر و قدردانی جمع‌آوری و مورد تحلیل قرار گرفت. برای به‌دست آوردن روایی و اعتبار پرسش‌نامه، با استفاده از داده‌ها و روش‌های آماری، از روش پیمایشی استفاده شده است.

جامعه آماری و حجم نمونه

جامعه آماری این پژوهش را دانش‌پژوهان مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ق.م)، تشکیل می‌دهند. پژوهشگران در این رابطه که برای ساخت یک پرسش‌نامه به چه تعداد آزمودنی نیاز است، اختلاف نظر دارند. آنها معتقدند: باید نسبت آزمودنی‌ها با متغیرهای مورد سنجش در نظر گرفته شود. برای تعیین این نسبت، ادعاهای مختلفی از نسبت خیلی بزرگ ۱۰ به ۱ تا نسبت حداقل لازم ۲ به ۱ در نوسان است (ر.ک: صدرالسادات، ۱۳۸۰) بر این اساس و با توجه به اینکه حجم ۱۰۰ نفری نمونه، برای به‌دست آوردن ضریب همبستگی معتبر کفایت می‌کند (هومن، ۱۳۸۶، ص ۲۹۹) و همچنین لحاظ ۳۶ گویه‌ای بودن پرسش‌نامه، در این پژوهش، نسبت ۳ به ۱ اعمال گردید، به این منظور، تعداد نمونه‌ای که بر پایه نمونه در دسترس، انتخاب گردید ۱۱۳ نفر بود. سرانجام، به دلیل عواملی چون ناقص بودن برخی پاسخ‌نامه‌ها، ۱۰۴ مورد، به‌عنوان حجم نمونه نهایی لحاظ گردید.

ابزار پژوهش

الف. پرسش‌نامه قدردانی: برای ساخت این پرسش‌نامه، و در بررسی روایی محتوایی، مراحل زیر طی شده است:

۱. با مراجعه به قرآن کریم و مجامع روایی شیعی، واژه «شکر» و دامنه‌ای از مشتقات آن (شکور، شاکر، شکرا، اشکروا، اشکر، واشکر، اشکرهم و...) مورد مطالعه قرار گرفت.
۲. با بررسی و تحلیل این منابع مؤلفه‌ها و شاخصه‌های شکرگزاری در دو بخش قدردانی از خالق و مخلوق، در حیطه‌های شناختی، رفتاری و هیجانی، استخراج گردید.
۳. متناسب با هریک از مؤلفه‌ها، خزانه‌ای ۵۱ گویه‌ای از سؤالات همراه با مستندات اسلامی، تهیه گردید.
۴. به‌منظور بررسی روایی محتوایی، پرسش‌نامه اولیه همراه با مستندات اسلامی به ۱۰ نفر از کارشناسانی که در هم در حوزه علوم اسلامی و هم روان‌شناسی دارای مدارج عالی بودند، ارائه گردید. از کارشناسان درخواست شد در دو محور نظر و ارزیابی خود را پیرامون گویه‌های استخراج شده، مطرح نمایند. این دو محور عبارت بودند از:

الف. آیا گزاره‌ها با مستندات اسلامی ارائه شده همخوانی دارد؟

ب. آیا این گزاره‌ها، سنجه مورد قبولی برای اندازه‌گیری شکر و قدردانی هستند؟ (قابلیت این گزاره‌ها برای سنجش شکر و قدردانی).

در مقابل هر گویه، چهار گزینه کاملاً موافقم، تا حدی موافقم، کاملاً مخالفم و تا حدی مخالفم قرار داده شد و از کارشناسان درخواست شد به سؤالات در قالب گزینه‌های فوق پاسخ دهند.

انتخاب گویه‌های نهایی: پس از جمع‌آوری نظرات کارشناسان، گویه‌هایی که در هر دو محور «الف» و «ب» نمره ۳ و ۴، حداقل ۷ نفر از کارشناسان را به خود اختصاص داده بودند، به‌عنوان گویه‌های نهایی انتخاب شدند و در نهایت، تعداد گویه‌های پرسش‌نامه به ۳۶ مورد تقلیل یافت.

شیوه نمره‌گذاری: پرسش‌نامه قدردانی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی، به صورت طیف لیکرت چهار درجه‌ای ۱ تا ۴ طراحی شده است. بر این اساس، کمترین نمره آزمون ۳۶ و بیشترین نمره ۱۴۴ می‌باشد. در این بین، گویه‌های ۶ و ۳۶ به صورت معکوس نمره‌گذاری می‌شوند. از میان ۳۶ گویه، ۲۵ مورد به قدردانی از خالق و ۹ گویه به قدردانی از مخلوق اختصاص دارد.

ب. پرسش‌نامه قدردانی مک‌کالو: پرسش‌نامه‌ای شش گویه‌ای و تک‌عاملی است که مک‌کالو و همکارانش، برای سنجش تفاوت‌های فردی در آمادگی فرد برای تجربه قدردانی در زندگی روزانه ساخته‌اند. این مقیاس، قدردانی را به‌عنوان یک خوی یا صفت شخصیتی می‌سنجد. آلفای کرونباخ این پرسش‌نامه، در پژوهش‌های متعدد از ۰/۷۵ تا ۰/۸۲ متغیر بوده است (آقابابایی، ۱۳۸۹ ج).

ج. مقیاس رضایت از زندگی: مقیاس رضایت از زندگی، مقیاسی پنج گویه و تک‌عاملی است. این مقیاس را برای سنجش وجه شناختی بهزیستی فاعلی ساخته است که تا کنون یکی از پرکاربردترین ابزارها در زمینه رضایت از زندگی بوده است. این مقیاس را در ایران، بیانی و همکارانش اعتباریابی کرده‌اند. به گزارش آنان اعتبار این مقیاس با استفاده از روش آلفای کرونباخ ۰/۸۳ و با روش بازآزمایی ۰/۶۹ به‌دست آمد (آقابابایی، ۱۳۸۹ الف).

روش گردآوری اطلاعات: برای گردآوری اطلاعات، ۱۱۳ پرسش‌نامه در بین دانش‌پژوهان مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ق.م) که به صورت نمونه در دسترس انتخاب شده بودند، توزیع شد. در نهایت، ۱۰۴ پرسش‌نامه با استفاده از نرم‌افزار spss نمره‌گذاری و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها: در این پژوهش، داده‌ها با استفاده از چند شاخص آماری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت، در بخش توصیفی، برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از جداول، نمودارها و شاخص‌های مرکزی استفاده شد و در بخش استنباطی، برای بررسی رابطه بین خرده‌آزمون‌ها، از شاخص همبستگی استفاده شده است.

برای بررسی میزان توافق نظرات کارشناسان درباره‌ی روایی محتوایی از شاخص آماری «ضرب تطابق کندال» و آزمون معناداری خی دو استفاده شده است. برای بررسی روایی ملاکی، از ضرب همبستگی پیرسون و جهت بررسی روایی سازه از روش همسانی درونی استفاده شده است.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های این پژوهش نشان داد که پرسش‌نامه قدردانی از روایی و اعتبار لازم برخوردار است. برای به‌دست آوردن روایی محتوا، از سه شیوه تأیید اکثریت کارشناسان، میانگین نمرات کارشناسان و ضرب تطابق کندال بهره گرفته شد.

مبنای شیوه اول، یعنی تأیید اکثریت کارشناسان، برخوردار از هر گویه از موافقت حداقل ۷ نفر از کارشناسان در هر دو محور «الف» و «ب» بود که توضیح آن در مبحث ابزار پژوهش گذشت.

در روش دوم، یعنی استفاده از میانگین نمرات، در محور «الف» میانگین نمرات براساس نمره درصدی ۸۷/۱ می‌باشد، میانگین نمرات در محور «ب» براساس نمره درصدی ۸۶ است. براساس این نمرات، پرسش‌نامه هم در محور الف و هم در محور ب، از روایی لازم برخوردار است. همچنین میانگین نمرات هریک از کارشناسان در محور «الف» در جدول شماره ۱ و در محور «ب» در جدول شماره ۲ آمده است.

جدول شماره ۱: میانگین نمرات هر یک از کارشناسان در محور «الف»

کارشناس	میانگین نمرات									
	اول	دوم	سوم	چهارم	پنجم	ششم	هفتم	هشتم	نهم	دهم
جمع	۱۸۲	۱۹۲	۱۸۰	۱۵۱	۱۸۳	۱۸۷	۱۵۵	۱۸۸	۱۶۵	۱۹۲
میانگین	۳/۵۷	۳/۷۶	۳/۵۳	۲/۹۶	۳/۶	۳/۶۷	۳/۰۴	۳/۷	۳/۲۴	۳/۷۶

جدول شماره ۲: میانگین نمرات هر یک از کارشناسان در محور «ب»

کارشناس	میانگین نمرات									
	اول	دوم	سوم	چهارم	پنجم	ششم	هفتم	هشتم	نهم	دهم
جمع	۱۸۹	۱۷۹	۱۸۵	۱۴۱	۱۷۸	۱۷۱	۱۸۸	۱۴۸	۱۹۲	۱۸۲
میانگین	۳/۷	۳/۵۱	۳/۶۳	۲/۷۶	۳/۵	۳/۳۵	۳/۶۵	۲/۹	۳/۷۶	۳/۵۷

در روش سوم نیز ضریب کندال ۰/۱۵۹ محاسبه گردید. برای تشخیص معنادار بودن آن از آزمون خی دو (χ^2) استفاده شد. مقدار آزمون خی دو (۷۲/۸۱) با درجه آزادی ۹ در سطح اطمینان ۹۹ درصد معنادار می‌باشد. در این صورت، فرض صفر (عدم هماهنگی) رد می‌شود. از این رو، می‌توان گفت: بین مجموعه رتبه‌های هر داور هماهنگی لازم وجود دارد. در مجموع و با توجه به این سه

روش، روشن می‌گردد که پرسش‌نامه از روایی محتوایی لازم برخوردار است؛ به این معنا که پرسش‌نامه همان چیزی که ادعا می‌شود، یعنی شکر را می‌سنجد.

برای به‌دست آوردن روایی ملاکی پرسش‌نامه، از پرسش‌نامه قدردانی مک‌کالو و برای به‌دست آوردن روایی همگرا، از مقیاس رضایت از زندگی دینر استفاده شده است. همان‌گونه که در جدول شماره ۳ آمده است، نتایج گویای همبستگی پرسش‌نامه قدردانی با دو مقیاس مذکور است که در نتیجه، روایی ملاکی و همگرای پرسش‌نامه تأیید می‌گردد.

جدول ۳: همبستگی بین نمره کل و خرده‌مقیاس‌ها با مقیاس رضایت از زندگی و قدردانی مک‌کالو

نمره کل قدردانی	ضرب همبستگی پیرسون	رضایت از زندگی	قدردانی مک‌کالو
نمره کل قدردانی	ضرب همبستگی پیرسون	**۰/۳۳۱	**۰/۴۴۸
	سطح معناداری	۰/۰۰۱	۰/۰۰۰
مخلوق	ضرب همبستگی پیرسون	۰/۱۵۱۰	**۰/۵۰۴
	سطح معناداری	۰/۱۲۵	۰/۰۰۰
خالق	ضرب همبستگی پیرسون	**۰/۳۶۳	**۰/۴۴۹
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
رضایت از زندگی	ضرب همبستگی پیرسون	۱	**۰/۲۷۸
	سطح معناداری	۰/۰۰۴	۰/۰۰۴

برای بررسی روایی سازه از محاسبه همبستگی هر گویه با نمره کل و همچنین همبستگی خرده‌مقیاس‌ها با یکدیگر و نمره کل مقیاس و نیز همبستگی مؤلفه‌های هر خرده‌مقیاس با نمره کل استفاده شده است. در روش محاسبه همبستگی، هر گویه با نمره کل، گویه شماره ۱ و ۲، فاقد همبستگی لازم بودند که در نتیجه، این دو گویه از پرسش‌نامه حذف و تعداد گزینه‌های نهایی پرسش‌نامه به ۳۴ گویه کاهش می‌یابد. از سوی دیگر، همان‌طور که جدول شماره ۴ نشان می‌دهد بین خرده‌مقیاس‌ها با نمره کل همبستگی نسبتاً بالایی برقرار است.

جدول شماره ۴: همبستگی بین خرده‌مقیاس‌ها با نمره کل

نمره کل	ضرب همبستگی پیرسون	مخلوق
نمره کل	ضرب همبستگی پیرسون	**۰/۷۷۰
	سطح معنی داری	۰/۰۰۰
قدردانی از مخلوق	ضرب همبستگی پیرسون	**۰/۹۸۵
	سطح معنی داری	۰/۰۰۰
قدردانی از خالق	ضرب همبستگی پیرسون	**۰/۶۵۵
	سطح معنی داری	۰/۰۰۰

** همبستگی در سطح ۹۹ درصد معنی دار است.

همچنین بر مبنای جداول ۵ و ۶ میان ریز مؤلفه‌ها با نمره کل و با خرده‌مقیاس‌ها همبستگی لازم وجود دارد.

در مرحله بعد، برای هر کدام از خرده‌مقیاس‌ها میزان آلفا محاسبه شد. نتایج حاکی از اعتبار بالا در هر کدام از خرده‌مقیاس‌ها می‌باشد. طبق اطلاعات جدول شماره ۸، آلفای کرونباخ در خرده‌مقیاس قردانی از خالق ۰/۸۲۲ و در خرده‌مقیاس قردانی از مخلوق ۰/۷۲۲ می‌باشد.

جدول شماره ۸: اعتبار خرده‌مقیاس‌های قردانی بر اساس میزان آلفای کرونباخ

خرده‌مقیاس	آلفای کرونباخ	تعداد گویه
قردانی از خالق	۰/۸۲۲	۲۶
قردانی از مخلوق	۰/۷۲۲	۹

بحث و نتیجه‌گیری

در پرسش‌نامه‌های مرتبط با قردانی، نه تفکیک قردانی به قردانی از خالق و مخلوق لحاظ گردیده است و نه مؤلفه‌ها استخراج شده است. در حالی که در این پژوهش، هم این تفکیک صورت گرفته است و هم مؤلفه‌های شناختی، رفتاری و عاطفی خرده‌مقیاس‌ها استخراج گردیده است. نتایج به‌دست آمده، حاکی از این است که پاسخ پرسش‌های پژوهش مثبت است؛ یعنی هم امکان ساخت چنین پرسش‌نامه‌ای وجود دارد و هم پرسش‌نامه موجود از روایی و اعتبار لازم برخوردار است. در بخش روایی محتوا، میانگین نمرات کارشناسان در محور «الف» ۳/۴۸ و در محور «ب» ۳/۴۴ به‌دست آمد، ضمن اینکه نمره درصدی کارشناسان در محور «الف» ۸۷ و در محور «ب» ۸۶ به‌دست آمد، که این نتایج، حاکی از روایی بالای محتوایی است. همچنین با محاسبه ضریب کندال ۰/۱۵۹ روشن شد که میان نظر کارشناسان متعدد در ارتباط با تأیید و نمره‌گذاری گزاره‌ها، هماهنگی وجود دارد. میان مؤلفه قردانی از خالق، با نمره کل همبستگی مثبت و معناداری در سطح ۰/۹۹ برابر با ۰/۹۸ و میان مؤلفه قردانی از مخلوق، با نمره کل همبستگی مثبت و معنادار در سطح ۰/۹۹ برابر با ۰/۷۷ وجود دارد که بیانگر روایی بالای سازه است.

در بخش روایی ملاکی، میان پرسش‌نامه قردانی مک‌کالو و پرسش‌نامه محقق ساخته، ضریب همبستگی ۰/۴۸۸ به‌دست آمد. از این رو، روایی ملاکی پرسش‌نامه در سطح مطلوبی قرار دارد. در مبحث اعتبار پرسش‌نامه نیز با استفاده از روش آلفای کرونباخ، ضریب ۰/۹ به‌دست آمد و نتیجه دو نیمه‌سازی اسپیرمن و گاتمن نیز ضریب ۰/۸۲ محاسبه شد، که این نتایج، گویای اعتبار بالای پرسش‌نامه است. بنابراین، تفاوتی که این پرسش‌نامه با پرسش‌نامه‌های قبلی دارد، اتکاء آن به آیات قرآن کریم و نیز روایات است.

در عین حال، این پژوهش، با محدودیتی مانند محدود بودن جامعه آماری به طلاب مؤسسه امام خمینی^ع مواجه بوده است. از این رو، پیشنهاد می‌شود برای افزایش سطح اعتبار و نیز ساخت پرسش‌نامه نهایی، هم حجم نمونه افزایش یابد و هم در جامعه آماری از افراد غیرطلبه بهره گرفته شود.

جدول ۵: همبستگی بین ریز مؤلفه‌ها با نمره کل و با خرده‌مقیاس قردانی از خالق

نمره کل	خالق	ضریب همبستگی	شناختی قردانی از خالق
**۰/۴۳۰	**۰/۴۳۵	ضریب همبستگی پرسون	شناختی قردانی از خالق
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	سطح معنی‌داری	
**۰/۹۶۹	**۰/۹۸۶	ضریب همبستگی پرسون	رفتاری قردانی از خالق
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	سطح معنی‌داری	
**۰/۶۳۷	**۰/۶۳۳	ضریب همبستگی پرسون	هیجانی قردانی از خالق
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	سطح معنی‌داری	

*همبستگی در سطح ۹۵ درصد معنی‌دار است. **همبستگی در سطح ۹۹ درصد معنی‌دار است.

جدول شماره ۶: همبستگی بین ریز مؤلفه‌ها با نمره کل و با خرده‌مقیاس قردانی از مخلوق

نمره کل	مخلوق	ضریب همبستگی	نمره کل
**۰/۷۷۰	۱	ضریب همبستگی پرسون	نمره کل
۰/۰۰۰		سطح معنی‌داری	
**۰/۷۸۶	**۰/۵۹۴	ضریب همبستگی پرسون	شناختی قردانی از مخلوق
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	سطح معنی‌داری	
**۰/۸۴۰	**۰/۶۲۱	ضریب همبستگی پرسون	رفتاری قدر دانی از مخلوق
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	سطح معنی‌داری	
**۰/۸۰۱	**۰/۶۵۹	ضریب همبستگی پرسون	هیجانی قدر دانی از مخلوق
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	سطح معنی‌داری	

*همبستگی در سطح ۹۵ درصد معنی‌دار است. **همبستگی در سطح ۹۹ درصد معنی‌دار است.

برای بررسی اعتبار پرسش‌نامه از روش محاسبه آلفای کرونباخ و دو نیمه‌سازی استفاده شد. نتایج به‌دست آمده از ۸۲ آزمودنی که به همه گویه‌ها پاسخ داده بودند، نشان می‌دهد که پرسش‌نامه با آلفای ۰/۹ دارای اعتبار بالایی است. همچنین براساس نتایج دو نیمه‌سازی اسپیرمن ۰/۸۲ و دو نیمه‌سازی گاتمن ۰/۸۲، مقیاس از اعتبار لازم برخوردار می‌باشد (جدول شماره ۷).

جدول شماره ۷: نتایج آلفای کرونباخ و دو نیمه‌سازی

آلفای کرونباخ در نیمه‌ها	نیمه اول	
	مقدار	۰/۸۱۷
نیمه دوم	تعداد گویه	۱۸
	مقدار	۰/۸۴۷
تعداد کل گویه‌ها	تعداد گویه	۱۸
	تعداد کل گویه‌ها	۳۶
همبستگی بین دو فرم		
ضریب دو نیمه‌سازی اسپیرمن براون	Equal Length	۰/۶۹۸
	Unequal Length	۰/۸۲۲
ضریب دو نیمه‌سازی گاتمن		
۰/۸۲۰		

پاسخ‌گوی گرامی، سلام علیکم

ضمن تشکر از همکاری شما، خواهشمند است گزاره‌های زیر را مطالعه و پاسخ خود را پیرامون هر یک از آنها، بیان نمایید. پاسخ‌های شما در یک تحلیل گروهی با هدف پژوهشی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

اطلاعات جمعیت‌شناختی: سن: جنسیت: تحصیلات: وضعیت تأهل:

کاملاً موافقم	تا حدی موافقم	تا حدی مخالفم	کاملاً مخالفم
			۱. همه نعمت‌های مادی و معنوی را از آن خداوند می‌دانم.
			۲. شکرگزاری را توفیقی الهی می‌دانم.
			۳. نعمت‌های الهی را بازگو و آشکار می‌کنم.
			۴. اقرار می‌کنم که از شکر نعمت‌های الهی عاجز هستم.
			۵. سلامتی را نعمتی می‌دانم که به خاطر آن باید شاکر بود.
			۶. خدا را تنها برای خوردن‌های و آشامیدن‌ها، شکر می‌گویم.
			۷. تکریم همسر، امری است که آن را بر خود لازم می‌دانم.
			۸. به منتضای علم خود، عمل می‌کنم.
			۹. نعمتی را که دریافت می‌کنم از دیگران دریغ نمی‌کنم.
			۱۰. به هنگام غذا خوردن، بر خود لازم می‌دانم که از پروردگار قدردانی
			۱۱. از افراد ضعیف‌تر از خود، دستگیری می‌کنم.
			۱۲. بی‌نیازی خود از دیگران را آشکار می‌سازم.
			۱۳. به هنگام بلا و مصیبت، اهل صبر هستم.
			۱۴. برای قدردانی از نعم الهی نماز شکر بجا می‌آورم.
			۱۵. از ارتکاب محرمات الهی خودداری می‌کنم.
			۱۶. بعد از نوشیدن آب، از پروردگار قدردانی می‌کنم.
			۱۷. بعد از نماز، سجده شکر به جا می‌آورم.
			۱۸. بعد از عطسه کردن، خداوند را سپاس می‌گویم.
			۱۹. در مواقعی که می‌توانم از دشمن خود انتقام بگیرم، او را عفو می‌کنم.
			۲۰. با تهیدستان، همنشین دارم.
			۲۱. وقتی نعمتی به من می‌رسد، الحمدلله رب العالمین می‌گویم.
			۲۲. نسبت به نعمت‌های اندک نیز مانند نعمت‌های بزرگ، شکرگزار هستم.
			۲۳. دانش و علم خود را از دیگران دریغ نمی‌کنم.
			۲۴. برای کسی جز خداوند، تعظیم و حمد به جا نمی‌آورم.
			۲۵. از داشته‌های خود در زندگی راضی هستم.
			۲۶. فرد متواضعی هستم.
			۲۷. روزی اندک را نیز، برای خود زیاد می‌شمارم.
			۲۸. شرط بجا آوردن شکر الهی این است که از واسطه‌های نعمت نیز،
			۲۹. اگر نتوانم لطف کسی را جبران کنم، حداقل از او سپاسگزاری
			۳۰. با افراد هم سطح خود، برادرانه رفتار می‌کنم.
			۳۱. خود را قدردان والدینم می‌دانم.
			۳۲. اگر مورد احسان شخصی واقع شوم، عامل آن را ثنا می‌گویم و به
			۳۳. خود را با افرادی که در سطح پایین‌تری قرار دارند مقایسه می‌کنم.
			۳۴. وقتی از لطف کسی قدردانی می‌کنم، احساس رهایی می‌کنم.
			۳۵. ظلم و جفا را بر نمی‌تابم.
			۳۶. خوبی دیگران را با بدی پاسخ می‌دهم.

منابع

آقابابایی، ناصر، ۱۳۸۹ الف، «نقش احساس قدردانی در رضایت از زندگی»، *روان‌شناسی و دین*، ش ۱۱، ص ۳۹-۵۲.

_____، ۱۳۹۱، «رابطه قدردانی از خدا با عامل‌های شخصیت، بهزیستی و سلامت روانی»، *روان‌شناسی و دین*، ش ۱۷، ص ۱۱۵-۱۳۲.

_____، ۱۳۸۹ ب، «سنجش قدردانی در طلاب و دانشجویان، بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی پرسش‌نامه قدردانی»، *اسلام و مطالعات روان‌شناسی*، ش ۶، ص ۷۳-۸۸.

_____، ۱۳۸۹ ج، «نقش قدردانی نسبت به خدا و خوی قدردانی در کیفیت خواب»، *روان‌شناسی و دین*، ش ۱۲، ص ۷۳-۸۸.

آمدی، عبدالواحد، ۱۴۱۰ اق، *غرر الحکم و درر الکلم*، تصحیح: سیدمهدی رجائی، ج دوم، قم، دارالکتاب الاسلامی.

صدرالسادات، سیدجلال و اصغر مینایی، ۱۳۸۰، *راهنمای آسان تحلیل عاملی*، تهران، سمت.

قمرانی، امیر، ۱۳۸۸، «بررسی روایی و پایایی پرسش‌نامه قدردانی در دانش‌آموزان»، *پژوهش در سلامت روان‌شناختی*، ش ۹، ص ۷۷-۸۶.

کار، آلان، ۱۳۸۵، *روان‌شناسی مثبت*، ترجمه حسن پاشاشریفی و همکاران، تهران.

هومن، حیدرعلی، ۱۳۸۶، *شناخت روش علمی در علوم رفتاری*، تهران، سمت.

Conoley, Cooie, Wyatt & Conoley, Jane, ۲۰۰۹, *Close positive psychology and Family Therapy*, Canada.

Eemoons, R.A, & McCullough, M.E, ۲۰۰۳, Counting Blessings Versus Burdens: An Experimental Investigation of Gratitude and Subjective Well-Being in Daily Life, *Journal of Personality and Social Psychology*, v ۸.

Froh, Jeffrey J, & et al, ۲۰۰۸, Counting blessings in early adolescents, *Jornal of School Psychology*, v. ۴۶, p. ۲۱۳-۲۳۳.

Joseph, S & Linly, A. P, ۲۰۰۶, Positive Thrapy, New York, Routlege.

Wood, A, & et al, ۲۰۰۷, Gratitude_Parent of all virtues, *The Psychologist*, v. ۲۰ (۱), p. ۱۸-۲۱.